

Descens a l'infern

Per Oriol Osan
(text i fotos)
Auschwitz

L'autobús que uneix Cracòvia amb Auschwitz triga una hora i trenta minuts. De fet, per ser exactes, uneix la històrica ciutat de Cracòvia amb Oswiecim, el poblet situat al sud de Polònia que durant la Segona Guerra Mundial els nazis van rebatejar amb el ja per sempre més fúnebre nom d'Auschwitz. Quan vaig demanar els bitllets a la taquilla de l'estació, la venedora ni es va immutar, i em va indicar l'andana

que tocava. No deixa de resultar impactant demanar un bitllet amb destí a un camp d'extermini. Allà, li pregunto al conductor si aquell és l'autobús que va a Auschwitz, suposant que als polonesos no els fa massa gràcia que s'anomeni el poble pel nom que li van donar els nazis, i no el real, però també suposo que l'home estava acostumat als turistes, no en va tenia aquella ruta assignada, i em va dir que pugés.

Durant tot el trajecte, anava observant el paisatge. Em preguntava si, cinquanta anys abans, altres persones havien fet aquell mateix itinerari, però en un viatge sense retorn. Intentava endevinar si paral·lela a la carretera hi havia alguna via de tren camuflada, per on hi haguessin lliscat els combois de la mort. Però no em va semblar veure res. L'autobús anava bastant buit, i gairebé tots els passatgers eren nadius, que

anaven baixant a les respectives parades, en uns poblets anodins, ubicats en rutes secundàries. Estàvem a la Polònia rural, lluny de la civilització, gairebé a la frontera amb Eslovàquia.

L'autobús només es va omplir a vessar quan vam arribar a l'estació de tren d'Oświęcim. Desenes de turistes hi van pujar, tot i que parlar de turistes en aquest context em sembla, com a molt poc, inapropiat. En diré visitants. Visitants conscienciats que s'han desplaçat fins a aquest racó de món, apartat de tot, als confins d'un país que fins fa poc, poca gent sabia situar amb exactitud al mapa. Perquè qui s'escapa fins allà per conèixer de prop un dels escenaris més esgarrifosos de la Història de la Humanitat, símbol del terror, el genocidi i l'holocaust ja està conscienciat. I no parlo de morbositat.

Quan vaig llegir, encara a la carretera, el rètol on posava Museu Estatal a Oświęcim i, a sota, en lletra més petita, Auschwitz-Birkenau -no sé quants quilòmetres-, el cor em va fer un salt i se'm va accelerar.

L'autobús, on ja no quedaven nadius, va descarregar tothom en un aparcament a l'aire lliure, envoltat d'arbres. Hi havia alguns autocars, taxis i cotxes particulars. I xivarri. Nens i adolescents en plena alteració hormonal (després vaig saber que totes les escoles de Polònia fan aquesta visita facultativa). La massa, uniforme, es va dirigir a l'entrada. Era un edifici soviètic, fred, despullat, petit, sobri, gris, amb poca llum, on hi havia les taquilles, una botiga de menjar i begudes (coses per picar i enganyar el cuc de la gana, bàsicament) i una botiga de souvenirs (llibres, postals i coses per l'estil). Realment estàvem a l'antic camp de concentració d'Auschwitz? La decepció no podia ser més gran.

L'accés al complex és lliure i gratuït, però es recomana contractar una visita guiada, que dura unes tres hores, en polonès, anglès o alemany. Per a d'altres llengües (inclòs el castellà) s'ha de reservar amb anticipació. Com que no havia reservat, em vaig apuntar a la d'anglès. La guia era una noia polonesa d'uns 25 anys, i el grup no excedia les vint persones.

La frustració va evaporar-se dràsticament quan vam sortir de l'edifici soviètic per una porta lateral, i vam entrar ... a l'aire lliure. Però no era un espai obert qualsevol. Llavors es va fer el silenci. Ningú tenia ganes d'alçar la veu i les càmeres de fotos que tothom tenia a punt van fer un mutis general. Un filat amb espines ho envoltava tot, uns murs de formigó delimitaven un recinte, i hi havia escampades desenes de torres de vigilància. I, allà al mig, a un centenar de metres d'on érem nosaltres i on et

Hi havia una altra vitrina amb sabates infantils, potser per tocar la fibra sensible del visitant. Totes ben posades, meticulosament amuntegades. Totes fosques i brutes, menys una, d'un blanc trencat, disposada gairebé a primera fila, i amb un focus que la fa destacar per sobre les altres

Pot arribar a fascinar l'Holocaust? És difícil d'explicar. Potser el que fascina és que algú, un ésser humà (?), sigui capaç de planificar, de forma meticulosa, ordenada i detallada, un pla tan sinistre

conduïa irremediament el camí, hi havia un nou accés: una porta coronada amb un rètol ondulant de ferro forjat, que reproduïa la frase "Arbeit macht frei", el treball et farà lliure. Ja hi érem. Allà començava el malson. I va començar la visita. Com un ramat d'ovelles que es dirigeixen a l'escorxador, vam creuar aquella porta que en un temps no tant pretèrit van creuar milers de presoners.

El camp va ser creat el 1940, i al principi només s'hi enviaven presoners polítics polonesos. Durant els anys següents, per encabir la creixent llista de detinguts, el recinte es va ampliar fins a desglossar-se en tres camps principals (Auschwitz I, Auschwitz II-Birkenau i Auschwitz III-Monowitz, ja desaparegut) i 40 subcamps. Tot i que la majoria de deportats van ser jueus europeus (es calcula que hi van ser enviats, com a mínim, 1,1 milions de persones, la majoria de les quals va morir directament a les cambres de gas), també va ser el destí de gairebé 150.000 polonesos, 23.000 gitanos, més de 15.000 presoners de guerra i milers de presoners d'altres nacionalitats i condicions, entre els que també hi havia espanyols i catalans. El

1979 la Unesco va declarar Auschwitz patrimoni de la humanitat.

Però alguna cosa va passar. No sé si vaig entrar inconscientment en una mena d'hipnosi per immunitzar-me del què estava veient, però el cas és que Auschwitz no em va impressionar. Fins i tot gosaria dir que és bonic. Al tractar-se d'uns antics quarters militars de l'exèrcit polonès ocupats pels nazis, el recinte no té aspecte de camp de concentració. Els edificis -molts dels quals estan tancats- són de maó vermell, com si fossin cases victorians, fins i tot amb les escaletes per accedir-hi. Els carrers són amples i amb gespa, hi ha arbres esplendorosos, ocellets que canten... S'hi podria perfectament rodar una pel·lícula d'època.

Fins i tot la majoria dels edificis -batejats com a "blocs"- on hi ha instal·lada una exposició sobre la història del camp amb tot tipus de dades, em van deixar fred. Les desenes de fotografies que il·lustren la mostra són conegudes, ja que han estat reproduïdes fins a l'infinit en llibres, documentals i tota mena de suports. Per tant, t'envaeix la sensació d'un *déjà vu*.

Els blocs que més em van fer distanciar de l'horror van ser els que exposen les proves del genocidi i els objectes dels detinguts. Així, en un gran aparador de vidre hi ha manyocs de cabells humans, que més aviat semblen piles de llana, o maletes de deportats amb les adreces escrites amb guix. El guix perdura, seixanta anys més tard?, em vaig preguntar. Després de tot el que va passar, i cal retrocedir a aquells dies, la pluja, la neu, el fang, la pols, el bullici, la confusió etc., el guix encara està intacte o algú ho ha repassat?

Hi havia una altra vitrina amb sabates infantils, potser per tocar la fibra sensible del visitant. Totes ben posades, meticulosament amuntegades. Totes fosques i brutes, menys una, d'un blanc trencat, disposada gairebé a primera fila, i amb un focus que la fa destacar per sobre les altres. Talment era la reproducció d'una de les seqüències de *La llista de Schindler*, on tot i que la pel·lícula era en blanc i negre, hi sobresortia una nena amb un abric vermell. Evidentment, els ulls de l'espectador es dirigien a aquell abric i la criatura que el portava, i el seguien

entre la resta de persones. O potser Spielberg es va inspirar en aquesta vitrina? És molt dur de dir, però el disseny d'aquella sala semblava fet per un professional dels aparadors.

En canvi, on l'exposició sí que frapa és en aquells blocs on hi ha fotografies dels deportats -sobretot la dels nens- amb les seves dates de naixement, d'ingrés al camp i de defunció. Inevitablement, s'estableix el joc macabre de comptar quant de temps aguantava a Auschwitz un presoner, i horroritza comprovar les franges tan curtes, de dies o setmanes d'alguns. D'altres, en canvi, aguantaven alguns mesos o fins i tot un any. No en va aquells són els blocs on visualitzes les persones, el rostre humà del genocidi, i no els objectes.

La visita, però, no acaba en aquest recinte. Tres quilòmetres més enllà hi ha el camp d'Auschwitz II, és a dir, Birkenau, una immensitat despallada, on no només encara es conserven intactes les vies del tren i l'andana on baixaven els deportats camí de la mort -després del preceptiu procés de selecció-, sinó que es palpa l'horror a cada racó. A Birkenau ja no hi ha casetes victorianes, sinó barracons de fusta -estables per a bestiar reciclats com a dormitoris i latrines. Els homes, a la banda dreta del camp, i les dones -en construccions d'obra, a la banda esquerra; en un recinte més petit. Més filats amb pues (en el seu dia, electrificats, van arribar a tenir una longitud de gairebé 12 quilòmetres), més torres de vigilància i, al fons, les cambres de gas i els crematoris, dinamitats pels nazis en la seva fugida per no deixar proves i eliminar tota evidència dels crims, i que romanen tal qual com a testimoni silenciós de la barbàrie. I de tant en tant, com esquitxades disperses, alguns panells informatius -en polonès, anglès i hebreu-. A Birkenau sí que se'm va posar la pell de gallina, se'm va fer un nus a l'estómac i vaig prendre consciència del què estava veient: l'aparell més gran d'extermini que mai s'ha construït, una autèntica fàbrica de la mort. La hipnosi havia desaparegut.

Pot arribar a fascinar l'Holocaust? És difícil d'explicar. Potser el que fascina és que algú, un ésser humà (?), sigui capaç de planificar, de forma meticulosa, ordenada i detallada, un pla tan sinistre. I el que és pitjor: que trobi el ressò suficient i aplegui el suport necessari per dur-lo a terme davant la passivitat i l'estupefacció generalitzada. I que duri tants anys. I fins a límits mai abans vistos. Més d'una vegada penso que tot europeu s'hi hauria d'acostar, almenys un cop, per conèixer de primera mà el que som capaços de fer. Perquè no es repeteixi, és clar. Utòpic, ho sé, perquè la història recent, malauradament, ens demostra el contrari.

Inevitablement,
s'estableix el joc
macabre de
comptar quant de
temps aguantava a
Auschwitz un
presoner, i
horroritza
comprovar les
franges tan
curtes, de dies o
setmanes, d'alguns

L'HOLOCAUST, EN CATALÀ

Oriol Osan

Molt abans que l'escriptor irlandès John Boyne fes diana el 2006 amb la multitraduïda -amb adaptació cinematogràfica inclosa- *El noi del pijama a ratlles* (Empúries), nombrosos escriptors i periodistes catalans ja s'havien fixat en la II Guerra Mundial i l'Holocaust en particular com a eix de la seves obres.

Si partim de la base que no hi estan tots els que són, la llista imprescindible podria arrancar amb l'escriuidora novel·la *K.L. Reich* de l'escriptor manresà Joaquim Amat-Piniella, supervivent de Mauthausen, i on narra les seves vicissituds al camp de concentració austríac. La novel·la no es va publicar fins 1963 (primer en castellà i després en català, per imperatius del Règim), tot i que la versió íntegra no va veure la llum fins 2001, a càrrec d'Edicions 62. Amat-Piniella, a més, va ser un dels fundadors, juntament amb altres companys exdeportats, de l'Amical de Mauthausen.

Aquest testimoni va impressionar de tal manera una jove periodista d'aleshores anomenada Montserrat Roig, que fins al moment desconeixia per complet l'existència de catalans als camps nazis, que va fer que n'acabés sent una experta. Així, el 1977, Roig va publicar l'esplèndid assaig *Els catalans als camps nazis* (Edicions 62), que precisament està dedicat a Amat-Piniella i que recull bona part de les vivències que el manresà va sofrir al camp. L'escriptora va mantenir una estreta relació amb Amat-Piniella d'ençà que el va conèixer, tres anys abans de la mort d'aquest.

Des d'una vessant més pedagògica i divulgativa, la professora i historiadora Rosa Toran va publicar el 2005 *Els camps de concentració nazis*. Paraules contra l'oblit (Edicions 62), que se centra especialment en la tragèdia dels republicans del nostre país que van lluitar contra el nazisme en terres franceses. I més endavant, el 2007, la mateixa autora va publicar, també a Edicions 62, la biografia *Joan de Diego*. *Tercer secretari de Mauthausen*, que narra el periple vital de Joan de Diego Herranz (1915-2003), un jove barceloní d'idees democràtiques i esquerranes que, després de participar en la batalla de l'Ebre va passar a França i, allistat a l'exèrcit francès, va caure en mans dels alemanys. L'experiència de De Diego, a més, resulta especialment valuosa perquè, des del març del 1941 i fins a l'alliberament de Mauthausen, va treballar a la secretaria del camp, on exercia la funció de tercer secretari; càrrec que el va situar al cor

mateix de l'estructura burocràtica que feia funcionar el complex de Mauthausen i que el va permetre ajudar molts companys de captiveri alhora que li donà accés a informació privilegiada sobre la mecànica assassina del sistema.

I sense sortir de Mauthausen, no podem oblidar la figura de Francesc Boix, el jove barceloní que, empleat al laboratori fotogràfic del camp, i amb l'ajuda de companys, va aconseguir robar i amagar durant anys les instantànies que les SS feien del recinte en plena activitat. Les imatges, que han passat a la posteritat, i la història personal del jove, testimoni durant el procés de Nuremberg, queden recollides a *Francesc Boix, el fotògraf de Mauthausen* (Empúries), de Benito Bermejo.

Una bibliografia a part es mereix la figura de Neus Català, l'única supervivent catalana del camp de concentració de Ravensbrück que encara segueix amb vida. Creu de Sant Jordi el 2005 i escollida Catalana de l'Any 2006, la lluitadora republicana protagonitza els llibres *Neus*

Català, memòria i lluita (Fundació Pere Ardiaca, 2006), de la historiadora Elisenda Belengué, i *Neus Català: la dona antifeixista a Europa* (Mina, 2008), de Mar Trallero.

La literatura de ficció també ha tingut un lloc privilegiat en les lletres catalanes, com ho demostra *El violí d'Auschwitz* (Columna) de la vigatana M. Àngels Anglada, traduït a nombroses llengües, que narra el patiment del poble jueu, a través de la figura d'un lutier de Cracòvia. Més recentment trobem el premi Josep Pla 2008 amb *La batalla de Walter Stamm* (Destino), del mallorquí Melcior Comes, que narra la història d'un estudiant berlinès per recrear l'horror al qual va arribar la humanitat al segle XX, o la desengreixant *El misteri de Berlín* (Columna) de Jordi Mata, que va guanyar el premi Sant Jordi el 1996, i que tot i no tocar directament els camps d'extermini, endinsa el lector en una trepidant aventura a l'Alemanya nazi on l'objectiu és segrestar l'actriu Marlene Dietrich per satisfer els desitjos del Führer.